

Икономическа програма

Основни акценти през 2013 г.:

- **Енергийна сигурност и устойчиво развитие.** Центърът публикува доклада *Индекс на рисковете за енергийната сигурност на България*, който трябва да се превърне в регулярен инструмент за мониторинг на енергийните политики в страната. Центърът продължи да **информира българското общество по въпроси, свързани с енергийния сектор**, чрез публикации, анализиращи **ценообразуването на потребителските сметки за електричество**, както и начини за тяхното намаляване, чрез внедряване на **енергоспестяващи технологии в българските домакинства**.
- **Антикорупция и скрита икономика.** През 2013 г. Центърът възобнови **Инициативата за развитие и почтеност в Югоизточна Европа (SELDI)**, която се реализира в партньорство с шестнадесет неправителствени организации от девет държави в региона. Центърът допринесе за изготвянето на **първия Европейски антикорупционен доклад** за ЕС-27, подготвян от ГД „Вътрешни работи“ на Европейската комисия. Започна работата по най-голямата инициатива в областта на социалните и хуманитарни науки в историята на Европейската рамкова програма за научни изследвания – **ANTICORRP**. Ежегодните резултати от *Системата на мониторинг на корупцията (СМК)*, бяха публикувани в традиционните тематични доклади *Корупция и антикорупция в България (2012 – 2013 г.)* и *Индекс на скритата икономика* през 2012 г. и 2013 г.
- **Гражданско общество.** Продължи ангажиментът към подобряване на **средата за развитие на гражданското общество в България**. Беше организирана поредица от публични дискусии и кръгли маси, на които бяха обсъдени множество теми, вкл. за **състоянието на демократичните институции в контекста на протестите в България и на Балканите през 2013 г.**
- **Конкурентоспособност и икономика на знанието.** България беше включена в Годишника на световната конкурентоспособност 2013, а експерти от Икономическата програма допринесоха за подготовката на традиционното годишно издание на доклада *Иновации БГ*.
- **Оценка на въздействието на фондовете на ЕС.** Бяха изготвени **тематичен доклад**, посветен на **новооткритите работни места**, като показател за резултатите от работата и ефикасността на Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР) и **редовен годишен доклад**, фокусиран в дълбочина върху постиженията на Европейската кохезионна политика в България.

I. Енергийна сигурност и устойчиво развитие

Енергетиката е структуроопределящ отрасъл за България. В сектора са съсредоточени значителни държавни и частни финансови и човешки ресурси. Секторът е доминиран от държавна собственост, монополни структури и е силно регулиран, което създава благоприятна среда за влияние на частни политически и икономически интереси, злоупотреби, корупция, и незачитане на интересите на държавата и потребителите. Тези негативи от лошото управление на сектора се усилват от липсата на ясна стратегическа и законодателна рамка. Членството на страната в ЕС и засилващата се роля на Европейската комисия във формирането на обща енергийна политика базирана на либерализация на общия пазар, енергийна ефективност и устойчива енергия, създават възможности за отваряне на българската енергетика към по-добри управленски практики, които остават неизползвани от българските власти.

Намирането на работещи решения за подобряване на управлението на енергийния сектор към повече прозрачност и устойчивост продължава да бъде сред основните теми на дейността на Центъра за изследване на демокрацията. През 2013 г. бяха организирани редица събития с участието на изявени международни експерти, които спомогнаха да бъдат представени нови, рационални и осъществим идеи за подобряване на енергийната сигурност на България.

Кръглата маса, посветена на „**Енергийната сигурност на България: европейска и международна рамка**“ постави началото на публична дискусия за въвеждането на инструмент за оценка на енергийната сигурност на страната и разработването на адекватни политики в тази насока. Специален

гост и основен говорител на събитието беше г-н Стив Юле, вицепрезидент на Института за енергетиката на 21-ви век към Американската търговска камара. Той представи начина на конструиране и значението на *Индекса на риска за енергийната сигурност на САЩ (Index of US Energy Security Risk)*. Индексът се състои от 37 компонента, които открояват основните политики и други фактори с позитивно или негативно влияние върху енергийната сигурност на САЩ. Индексът позволява оценка на минали енергийни решения и прогнозиране на развитието на енергийната сигурност на страната. Въз основа на *Индекса на риска за енергийната сигурност на САЩ*, през 2012 г. Американската търговска камара съставя за първи път *Индекс на риска за международната енергийната сигурност*. Той дава възможност за съпоставка на позициите на САЩ и други държави. Според стойността на индекса **България се нарежда на 71-во място по рискове за енергийната сигурност сред 75-те страни най-големи потребители на енергия в света**. Основните причини, за сравнително високите рискове пред енергийната сигурност на страната мога да се обобщят с няколко основни фактора: високата енергийна интензивност на българската икономика, необходимостта от внос за покриване на по-голямата част от енергийните нужди на страната, както и високите разходи в енергийния сектор. Г-н Юле подчерта, че енергийната сигурност на България може да се намали прекалено високата цена на природния газ. В тази връзка той изтъкна ползите, които шистовият газ е донесъл на американската икономика, като е намалил в пъти цените на природния газ, и е довел до тяхното „отвързване“ от цената на суровия петрол. По време на дискусиата н.пр. г-н Райвегер, посланикът на Австрия в България, изтъкна необходимостта политиче-

Г-н Стив Юле, вицепрезидент на Института за енергетиката на 21-ви век към Американската търговска камара, по време на кръглата маса „Енергийната сигурност на България: европейска и международна рамка“

ските приоритети да бъдат поставени върху подобряване на енергийната ефективност и намаляване на енергийните потребности, които да заместят зависимостта от добива на още изкопаеми горива. Г-н Пфане, икономически референт в Посолството на Федерална Република Германия в София, също отбеляза, че предотвратяването на климатичните промени трябва да останат основен приоритет за Европейския съюз, и че развитието на възобновяеми енергийни източници трябва да продължи за сметка на добива на изкопаеми горива.

На две отделни събития, пресконференция и брифинг за представители на дипломатическия корпус в България, Центърът за изследване на демокрацията представи в дълбочина резултатите на България в *Международния индекс на рисковете за*

енергийната сигурност. Центърът възнамерява да разработи **национален индекс на рисковете за енергийната сигурност**, който да послужи като инструмент за постоянно наблюдение на политиките в тази област. Като основни **фактори за подобряване на енергийната сигурност на България** от пилотното предстване на индекса бяха отчетени: да се намали зависимостта от внос и да се разнообразят доставчиците на енергийни източници; да се насърчи употребата на местни и възобновяеми енергийни източници; да се намали негативното въздействие на повишаващите се енергийни цени върху доходите и енергийното потребление чрез въвеждането на енергоспестяващи технологии и мерки за енергийна ефективност за домакинствата. **Основните предизвикателства** пред енергийната сигурност България са **високите**

Г-н Руслан Стефанов (дъното, вдясно) и г-н Мартин Цанов (дъното вляво) представят резултатите на Центъра по време на пресконференцията „Индекс на рисковете за енергийната сигурност на България“

разходи за внос на изкопаеми горива (нефт и газ) като дял от БВП и променливият разход за енергия, които отразяват зависимостта от вноса от ограничен брой доставчици и високите нива на енергийна бедност.

Докладът *Индекс на рисковете за енергийната сигурност на България*, базиран на резултатите от Международния индекс на рисковете за енергийната сигурност, на Института за енергетика на 21-ви век към Американската търговска камара показва, че от 1980 г. насам България заема една от страните с високи рискове пред енергийната сигурност, както номинално, така и в сравнение със средното за ОИСР равнище. Стойностите на индекса за страната за периода са средно 158 % по-високи от тези на ОИСР, макар да бележат постепенен спад. През 2012 г. тя е на 73-то място от общо 75 държави. *Индексът на рисковете за енергийната сигурност на*

ИНДЕКС НА РИСКОВЕТЕ ЗА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ НА БЪЛГАРИЯ

Policy Brief No. 40, Септември 2013 г.

1. Измерване на енергийната сигурност: значение за развитието на политики

1.1 Измерване на енергийната сигурност

Енергетиката е основна част на икономическия растеж в целия свят и, въпреки световната икономическа криза, търсенето на енергия продължава да нараства през последните години. Енергийната сигурност продължава да бъде основен проблем за повечето страни и/или икономически общности, защото основните ресурси са ограничени и съществува сериозно разминаване между водещите енергийни производители и страните - най-големите потребители. Така повечето страни зависят от международната търговия, което е увеличава от външната икономическа променливост, регионални и глобални запали и политически неопределености. Пазарите на енергийни ресурси се подобряват все повече и са бързи в акте и да е тогава по света могат да се отразят на предлагането и цените, дори и за самодостатъчните икономикси. По този начин

ОСНОВНИ ИЗВОДИ

- Енергийната сигурност е от особено значение за България. Най-голямата заплаха за националната сигурност на страната е енергийната бедност. Интерпретиран енергийен сектор сериозно намалява икономическото развитие на страната. Създаването на работни места на установени механизми на конкурентни модели да е ключова за прилагането на икономични политики в тази област.
- Международният индекс на рисковете за енергийната сигурност, разработен от Института за енергетика на 21-ви век към Американската търговска камара, показва че от 1980 г. насам България заема една от най-лошите позиции в номинално и в сравнение със средното за ОИСР. Стойностите на индекса за страната за периода са средно 158% по-високи от тези на ОИСР, макар да бележат спад.
- Индексът на рисковете за енергийната сигурност на България (ИРЕС) е нараснал от 2010 г. насам. Така промяна в сравнение със средното за ОИСР равнище се основава на тревожни тенденции по отношение на високото ниво и самото увеличение на разходите за енергия, които създават депресиране на ИРЕС. За да увеличим повече от 10 пъти през последните 3 години (от 2009 г.) достигателни през 2012 дори от най-високите нива след 1980 г.
- Сред основните рискови фактори за българската енергийна сигурност е високата зависимост от внос на изкопаеми горива и най-вече на газ. Много високата концентрация на българските газове зависи от доставките и разпределението предоставя много възможности за диверсификация на енергийния сектор. България е участник в различни национални, регионални и международни инициативи. Същевременно да намалява риска за енергийната сигурност, но само ако се основава на ясни приоритети и обхваща всички "приходи-показатели".

Това публикуване се осъществява с помощта на подкрепа на Фондацията "Отворено общество".

България (ИРЕС) е нараснал от 2010 г. насам. Това влошаване се основава на тревожни тенденции по отношение

на високото равнище и значителните колебания в разходите за използване на енергия, които са се увеличили повече от 10 пъти през последните 3 години (от 2009 г.), достигайки през 2012 г. едно от най-високите си нива след 1980 г. В това отношение, може би най-сериозната заплаха за енергийната сигурност на страната е **високото равнище на бедност**. В допълнение, **непрозрачното управление на енергийния сектор** създава сериозни предпоставки за злоупотреби и пробив в стратегическите интереси на страната. Създаването и редовното прилагане на утвърдени механизми на мониторинг е ключово за преодоляване на посочените рискове и за изграждането на адекватни политики в тази област.

Изминалата 2013 г. бе белязана от широко социално недоволство, включително протести срещу лошото управление в българския енергиен сектор и в частност, **високите потребителски сметки за електроенергия**. В отговор на това, през 2013 г. Центърът за изследване на демокрацията продължи да работи за по-високата информираност на българските граждани, по отношение управлението в енергийния сектор и основните процеси, имащи пряк ефект върху българските домакинства. Центърът изготви серия от медийни записки, целящи повишаване на обществената информираност и опровергаването на широко разпространени митове в енергийния сектор на страната.

Медийната записка *Защо се увеличават сметките за електроенергия в България* анализира увеличенията на сметките за електроенергия през лятото на 2012 г., които бяха удобно приписани на т.нар. „зелена“ добавка – необходимата субсидия за навлизане на възобновяеми енергийни източници на пазара. По този начин български-

те политици и енергийни регулатори се опитаха да отклонят общественото внимание от факта, че съществена част от потребителските сметки се определя от друга добавка, която не е записана пряко в сметките на потребителите, а именно – „лошо“ управление – резултат на серия от непрозрачни политически решения, забавени реформи, разхищаване на публични ресурси, както и множество публично документирани нередности и сигнали за корупция.

Защо се увеличават сметките за електроенергия в България
Медийна записка

Зад увеличението на сметките за електроенергия в България през последната година стоят редица пазарни фактори:

- общото покачване на цените на изчерпаемите енергийни източници в глобален мащаб;
- високите преференциални цени за навлизане на нови енергийни източници;
- необходимите инвестиции за подновяване на остаряло оборудване и изграждане на нови мрежи,

както и множество разходи, които са пряк резултат от:

- лошото управление на държавните предприятия;
- монополено гарантирани или договорени ренти;
- злоупотреби, разхищания и т.н.

Увеличенията на сметките за електроенергия през лятото на 2012 г. бяха удобно приписани на т. нар. „зелена“ добавка – необходимата субсидия за навлизане на нови възобновяеми енергийни източници на пазара. Но в течение на годината на потребителите стана ясно, че съществена част от сметките им се определя от **добавка „лошо управление“**, което заедно с наближаването на парламентарните избори и с повишаването на потреблението на електроенергия през зимните месеци, очаквано доведе до нарастване на социалното недоволство и до търсенето на нови виновници за увеличението на цените.

Лошата новина е, че поради факта, че цените на електроенергията в България са най-ниските в Европейския съюз, либерализацията на

Медийната записка *Енергийна ефективност в българските домове* фокусира вниманието си върху нарастващите нива на енергийна бедност в страната и увеличаващите се цени на електрическа енергия за крайните потребители, особено след 13 % поскъпване през 2012 г. От 2005 г. насам, съществува отчетлива **тенденция за покачване на цените** на енергийните източници и по-специално на електроенергията както в България, така и в ЕС. Записката отчита, че икономиката на страната е поне два пъти по енергийно интен-

живна в сравнение с другите страни-членки на ЕС, а нивата на енергийните загуби, от производството до консумацията на енергия, са значителни. На този фон, се препоръчва **фокусиране върху мерки за повишаване на енергийната ефективност** и отказ от практиката да се изграждат нови генериращи мощности.

ЦСД
Център за изследване на демокрацията

Ще приберем ли „на тъмно“ цените на „светлото“?
Медийно записко

Намаляването на цената на електроенергията за битови потребители с 5% от 1 август 2013 г. е централна тема на политическите дебати тази есен. Опитът от подобно управление през 2010 г. показва, че административно политическото намаляване на цените не е устойчиво. Агенцията върху крайната цена обаче скрива поредица от важни последици, които тази промяна води след себе си и които заслужава да се коментират в общественото пространство:

- Премаването на отделните компоненти на цената от фактурите прави сметката непрозрачна и скрива от потребителите и от обществото важна информация – какъв е дялът от цената, който плащаме за различните източници на електроенергия (Фиг. 1) и какви приходи се генерират от тези плащания за различните производители, преносители и доставчици на електроенергия (Фиг. 2).

Фиг. 1. Различните на цената за електроенергия за битови потребители в лв./кWh

Наличието на различни „добавки“ в цената позволи на протестиращите срещу увеличението на сметките през февруари 2013 г. да идентифицират лесно причините за нарастването на крайната цена през миналата година – една трета от увеличението дойде от „тъмната“ добавка, една трета от финансирането на дълговите за дългосрочно изпуване на енергия от Марци – Итон 1 и 3, и една трета – за покриване на разходи по инвестиции на НЕК или т.нар. добавка „лошо управление“. Новата методика, която беше предложена от ДКЕВ и влезе в сила в неочаквано съкратени срокове от август тази година, проваля от фактурите три от компонентите на цената – „добавка за зелена енергия“, „дисбалансирано потребление“ и „невъзстановени разходи“, като ги включва в съществуващия компонент „стойност за снабдяване“, а други два компонента „пренос през“ и „достиг до“ електроенергетската мрежа високо напрежение се обединяват.

Тази публикация е изработена с помощта на поддръжка на Фондация Отворено общество.

В опит да се намали социалното недоволство в страната, българското правителство продължава да се намесва хаотично и непрозрачно и да замразява крайните цени на електроенергията, както това се случи през 2010 г. и отново през 2013 г. Намаляването на цената на електроенергията за битови потребители с 5% от 1 август 2013 г. бе централна тема на политическите дебати през изминалата година. В медийната записка *Ще приберем ли „на тъмно“ цените на „светлото“?*, Центърът за изследване на демокрацията разкрива, че **административно-политическото намаляване на**

цените не е устойчиво в дългосрочен план. Публикацията напомня, че последното подобно замразяване на цените през 2010 г. бе последвано от рязко покачване (13%) през 2012 г. Няма никакво съмнение, че е **нужно устойчиво намаляване на енергийната бедност в страната.** Ефектът от увеличението на цените върху социално най-слабите е огромен, но намаляването на цените не бива да става за сметка на ограничената прозрачност при тяхното формиране.

През 2013 г. Центърът за изследване на демокрацията започна изследователска работа върху анализ на **бъдещите тенденции по големите обществени предизвикателства и иновативни политики в Европа (FLAGSHIP).** Работата по анализа се осъществява от мултидисциплинарен екип с доказан опит и постижения в проспективните анализи, основани на качествени и количествени методи. Центърът е част от тази амбициозна изследователска инициатива, допринасяйки със своя експертен потенциал както по отношение на разработване и прилагане на иновативни изследователски методики, така и по отношение на формирането и осъществяването на обществени политики. FLAGSHIP анализира възможни и алтернативни сценарии на дългосрочни демографски, законови, икономически, социални и политически еволюции в Европа. Изследователските дейности са насочени към справяне с големите обществени предизвикателства в дългосрочен план като имат за цел постигането на баланс между научен напредък в съответните методологически подходи и развитието на конкретни политики.

II. Антикорупция и скрита икономика

През 2013 г., Центърът за изследване на демокрацията продължи да разширява своето въздействие и капацитет в областите на изследванията и анализа на антикорупционни политики, както на регионално, така и на европейско ниво. Като част от мрежата на местни кореспонденти на Главна дирекция „Вътрешна сигурност“ на Европейската комисия, през 2013 г. Центърът продължи работата си по **първия Европейски антикорупционен доклад. В рамките на европейската изследователска инициатива ANTICORRP, Центърът изготви доклад, за корупционната динамика, институционално развитие и тенденции в борбата срещу корупцията в България през последните 23 години.** Текстът ще бъде включен във второто издание на Антикорупционния годишник, в рамките на ANTICORRP през 2014 г. Инициативата ANTICORRP обединява 21 изследователски организации от 16 европейски страни и представлява най-големия ангажимент в областта на социалните и хуманитарни науки в историята на Европейската рамкова програма за научни изследвания. Основната цел на проекта е да се проучат факторите, които мотивират или възпрепятстват развиването и изпълняването на ефективни антикорупционни политики.

Поради негативното си въздействие върху социалното и икономическото развитие, особено в контекста на икономическа криза, корупцията се нарежда сред най-належащите пробле-

ми в региона на Югоизточна Европа. С цел предоставянето на решения на този проблем, през 2013 г. Центърът за изследване на демокрацията, заедно с шестнадесет СГО от девет държави в рамките на Югоизточна Европа (Албания, Босна и Херцеговина, България, Хърватия, Косово, Македония, Черна гора, Сърбия и Турция) сформираха **регионалната мрежа „Инициатива за развитие и почтеност в Югоизточна Европа“ (SELDI).** Мисията на коалицията SELDI е да допринесе за развитието на динамично гражданско общество в Западните балкани и Турция, способно да участва в обществения дебат и да постига влияние върху политиката и процеса на вземане на решения в областта на антикорупцията и доброто управление.

SELDI проведе своята откриваща конференция на 5 март 2013 г. в столицата на Хърватия, Загреб. Г-н Руслан Стефанов, директор на Икономическата програма на Центъра за изследване на демокрацията и координатор на SELDI, представи разработената от Центъра *Система за мониторинг на корупцията* и разказа за усилията, положени от организацията в противодействието на корупцията от 1998 г. насам. Той подчерта, че **корупцията продължава да е проблем във всички страни от Югоизточна Европа.** SELDI има за цел да подпомогне местни, регионални и европейски експерти, изготвящи политики за борба с корупцията, за да разберат по-добре този феномен, както и за да се създаде поле за обмен на опит между участващите страни. Г-жа Каролин Фри-Шевалие, аташе към делегацията на Европейския Съюз в Република Хърватия, отбеляза, че **корупцията е опасна не само от икономическа и финансова гледна точка, но и от социална.** Тя подкопава върховенството на закона и се отразява на

Участниците в конференцията за откриване на мрежата SELDI, проведена в Загреб, Хърватия

живота на гражданите. Преговорите за присъединяване на Хърватия към Европейския съюз предоставят възможност на страната да повиши капацитета си за борба с корупцията, да подобри общата осведоменост на гражданите и да усъвършенства правната си рамка. Г-жа Шевалие подчерта, че **гражданският сектор е незаменим участник в борбата с корупцията**. Според г-жа Виолета Станичич, ръководител на Информационното бюро на Европейския парламент в Хърватия, **гражданските организации са най-важните участници в борбата срещу корупцията**. Тя подчерта, че през 2012 г. българският граждански сектор е бил изключително активен в подаването на петиции към Европейския парламент. Г-жа Станичич припомни, че 2013 е годината на европейските граждани – те трябва да са информирани за правата си и да бъдат активни в защитаването

им, включително когато са накарнени от корупция.

SELDI проведе втората си регионална конференция в столицата на Сърбия, Белград на 22 май 2013 г. Събитието бе в рамките на обща среща на всички мрежи на граждански организации, подкрепени от Генерална дирекция „Разширяване“ на Европейската комисия. Партньорите на SELDI, заедно с представители на правителствени органи, организации от гражданския сектор, международни институции и на Европейската комисия, дискутираха стратегически теми, свързани с антикорупционни инициативи, прозрачност на публичните финанси, както и мониторинг на корупцията и антикорупционни реформи в Югоизточна Европа. Специални гости на събитието бяха г-жа Сюзан Фриц, Директор на Мисията на Американската агенция за междуна-

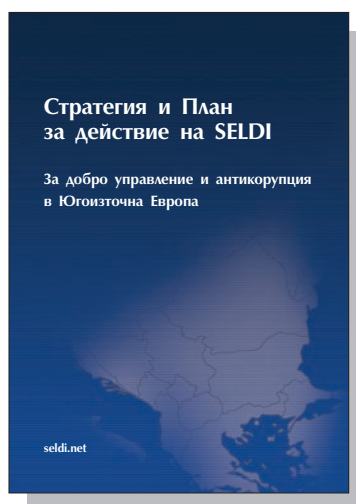

Участниците в конференцията на мрежата SELDI в Белград, Сърбия

родно развитие (USAID) в Република Сърбия, и г-н Хенк Висер от Генерална дирекция „Разширяване“ на ЕК. **Двамата подчертаха значението на гражданското общество, не само в сферата на доброто управление, но и във всички процеси на едно демократично общество.**

На конференцията в Белград, партньорите от SELDI приеха *Стратегия и План за действие на SELDI за добро управление и противодействие на корупцията в Югоизточна Европа*. Документът определя мисията и целите, и очертава конкретните действия на Инициативата за развитие и почтеност в Югоизточна Европа (SELDI) до края на 2016 г. Стратегията и Планът за действие имат за цел полагането на солидни основи за изграждане на коалиции с участието на структурите на гражданското общество в Югоизточна Европа. Документът се фокусира върху

изграждането на благоприятна среда за граждански активизъм и подобряването на диалога между правителството и организациите от гражданското общество, както на национално, така и на регионално ниво.

Участниците в семинара за мониторинг на корупцията на мрежата SELDI, проведен в Скопие, Македония

Работата на Центъра за изследване на демокрацията в рамките на инициативата SELDI продължи в посока подобряване капацитета на мрежата за мониторинг в областта на антикорупцията. На 7-8 ноември 2013 г. Центърът, в сътрудничество с местните си партньори от Македонския център за международно сътрудничество, Института за демокрация "Societas Civilis" и Охридския институт за икономически стратегии и международни отношения, проведе обучение по антикорупционен мониторинг в Скопие, Македония. Обучението събра представителите на партньорските организации към инициативата SELDI от девет държави, други местни граждански организации, както и представители от местния офис на TACSO (Техническа помощ за организации на гражданското общество) в Скопие. **Особено внимание беше обърнато на Системата за мониторинг на**

корупцията (СМК), разработена и прилагана от Центъра за изследване на демокрацията, както и на необходимите стъпки за успешното провеждане на деветте социологически изследвания на корупцията, планирани за началото на 2014 г. Участниците обсъдиха и основните теми, застъпени в предстоящите девет Доклада за оценка на корупцията, възможните източници на информация и препоръки към политиката.

През 2013 г. Центърът за изследване на демокрацията продължи да **измерва равнището на корупцията и да анализира развитието на антикорупционните процеси в България**, на основа на годишните резултати от Системата за мониторинг на корупцията (СМК).

Центърът, съвместно с Фондация „Фридрих Еберт“, представи поред-

ЦЕНТЪР ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ДЕМОКРАЦИЯТА

КОРУПЦИЯ И АНТИКОРУПЦИЯ В БЪЛГАРИЯ (2012 – 2013 г.)
Policy Brief No. 43, ноември 2013 г.

Равнището на административната корупция сред населението и бизнеса в България се запазва практически непроменено през 2013 г. България продължава да е сред държавите-членки на ЕС с висок корупционен риск. Новият парламент и избрването от него правителство не отговаря с конкретни инициативи на повишените очаквания на българското общество за резултати в противодействието на политическата корупция. Не са отбелязани отчетливи напредък и резултати и от дейността на съдебната система. Примерите за устойчиви и успешни управленски практики, които намаляват сериозни рискове от политическа корупция и съмнения в меканите и капацитета на българските власти да се справят с проблема, са умалени през 2013 г.:

- поредица от (полити за) назначения от правителството и от Парламента на ключови длъжности, включително в институции, при което да се противопоставят на корупцията и организираната престъпност, на хора с недобри качества, без опит или с неопределена обществена репутация;
- скоростно подготвяне и приемане на закони, включително съществени елементи, без обществени консултации и без анализ на разходите и ползите;
- липса на цялостна стратегия за реформа в сектора за сигурност и в частност за противодействие на корупцията и организираната престъпност;
- измислене и публично пространство на фрази от двойбени разпоредения, преди да е при-

ОСНОВНИ ИЗВОДИ

- Равнището на административната корупция в България през последните две години остава практически непроменено. Средно годишно около 34% от пълнолетното население е участвало в корупционни сделки поне веднъж за периода 2012 – 2013 г. Динамиката на корупционните практики в стопанската сфера не се различава от тази при населението, като за периода 2011 – 2013 г. равнището остава непроменено. Практическата ефикасност на институциите като средство за разрешаване на проблеми и получаване на достъп до услуги остава ниска, а при бизнеса дори се увеличава след 2008 г.
- Доверието в държавните институции и в специализираните антикорупционни органи, включително в съдебната власт, остава много ниско. Очакванията за адекватни действия от страна на държавните органи за противодействие на корупцията се увеличават през 2013 г., но усещането на гражданите и на бизнеса за нарастващо разпространение на корупцията и стратата се засилва.
- Действието на законодателната, изпълнителната и съдебната власт за противодействие на корупцията остават ниски и безрезултатни. Инициативите на Парламента биват коректно развалени от поредица лоши законодателни и административни практики.
- Работата на новобраните Висш съдебен съвет е напълно непрозрачна през 2013 г. на корупционните очаквания за напредък в противодействието на корупцията и организираната престъпност. Засяването на политически и финансово-икономически групировки чрез висшето положение в съдебната власт и във управленския надзорен орган, задкулисни политически договорености и опити за влияние остават трайни практики.

Така публикуван от сътрудничеството и подкрепата на Фондация „Фридрих Еберт“, Београд, България

на динамиката на скритата икономика в България.

Центърът, съвместно с Фондация „Фридрих Еберт“, представи ежегодния доклад *Индекс на скритата икономика в България 2012 – 2013 г.* На събитието, организирано на 20 ноември 2013 г., присъстваха представители на държавни агенции, неправителствени и международни организации, дипломатически мисии и медиите.

Анализът на основните макроикономически показатели на България през 2013 г. показва слаб икономически растеж, ниска конкурентоспособност и тежки условия на пазара на труда. Тези тенденции подпомагат развитието на скритата икономика, която отчита ръст спрямо предходната година и при двата индекса, на неселение и бизнес, след минимален спад през 2012 г. Данните показват минимално увеличение на практиката за наемане на работници без трудов договор. **Получаването на „пари на ръка“, обаче отбелязва най-високите стойности от 2002 г. насам – 13,8%** от заетите декларират, че получават възнаграждения, по-високи от записаното в договорите им. Според проучването, основните мерки за борба със скритата икономика са увеличаването на броя на електронните разплащания, въвеждането на електронно правителство и подобряването на анти-монополното законодателство. Основна препоръка в доклада е да бъдат въведени по-ясни правила за отчетност на контролната дейност на различните регулаторни агенции в страната.

За разлика от резултатите от предходния доклад *Скритата икономика в България 2011 – 2012 г.*, през 2013 г. делът на скритата икономика в България се е увеличил както сред бизнеса, така и сред населението. Бедността, тежките условия

е участвало в корупционни сделки поне веднъж за периода 2012 – 2013 г. Динамиката на корупционните практики в стопанската сфера не се различава от тези при населението, като за периода 2011 – 2013 г. равнището им остава непроменено. Практическата ефикасност на корупцията като средство за разрешаване на проблеми и получаване на достъп до услуги остава висока, а при бизнеса дори се увеличава след 2008 г. Доверието в държавните институции и в специализираните антикорупционни органи, включително в съдебната власт, остава много ниско. Очакванията за адекватни действия от страна на държавните органи за противодействие на корупцията се увеличават през 2013 г., но усещането на гражданите и на бизнеса за нарастващо разпространение на корупцията в страната се засилва.

През 2013 г. Центърът за изследване на демокрацията продължи ежегодния си мониторинг и анализ

Участници в дискусията „Скритата икономика в България 2012 – 2013 г.“

ЦЕНТЪР ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ДЕМОКРАЦИЯТА

СКРИТАТА ИКОНОМИКА В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 2013 Г.

Policy Brief No. 42, Ноември 2013 г.

Въведение

Правилното разбиране на динамиката на скритата икономика е от съществено значение за подобряване на управлението на пробивите и частния сектор. Негативните ефекти от скритата икономика са многостранни и е важно те да бъдат идентифицирани и отстранени. В България високото равнище на скритата икономика подкопава икономическото развитие на страната и изисква сериозно политическо внимание. Безприщорният глобален натиск на дигитализацията на икономическите дейности предпоставя възможност за създаването на желаната среда, която би могла да намали скритите парични потоци и да допринесе за икономическото развитие на страната. За да се направи процесът на икономическа конвергенция и организирани на неформалния сектор и икономиката на България, обаче са необходими цялостни реформи, фокусирани върху функционирането на пазарните механизми и ефективността на администрацията.

Макроекономически преглед

През 2013 г. България отбелязва спад в конкурентоспособността си според Глобалния индекс на конкурентоспособност на швейцарския Институт за развитие на управлението. Страната заема 57-о място от 62 икономики, 3 места по-надолу спрямо класацията от 2012 г. Това е най-свободно представяне на страната, откакто е включена в изследването през 2006 г., и е почти 20 места

ОСНОВНИ ИЗВОДИ

Според *Изследване на скритата икономика* делът на скритата икономика в България се е увеличил през 2013 г. както сред бизнес, така и сред населението. Близкостта, липсата на осъда на твърди и общата тенденция на икономическата стагнация създават благоприятни условия за развитието на скритата икономика. Тези фактори са допълнително съзвучни с това мащово променно и административно, и общата икономическа несигурност, наблюдавана през 2013 г. Случаите на увличаване на данъци, както и общественият отговор за размера на скритата икономика и страната се увеличават. **Изводи от проучването** са следните:

- Увеличаване на случаите на мащованирани трудови отношения. Случаи, включващи на Българска за изследване на декларирания, за 2013 г. са регистрирани общи загуби в размер на 245,6 милиона лева от укрити социални и здравни осигуровки поради декларирани на по-нисък от реалния доход или недеklarирани на доход.
- Увеличаване в случаите на увличаване на данъци. Промяната в областта на данъци спрямо данъците за данъчните изчисления показват за повишаване значимостта за спортистите и професионалните в бизнеса. Платежи инфиратори и други икономически фактори също оказват негативно влияние върху данъчните приходи през 2013 г.
- Регистриране от ИФНС за 2013 г. показват, че намаляване от България не е необходимост, само-използване. Фигурата на излизане на данъци, наблюдавано в периода 2009 – 2012 г. се оказва временно явление, и с огромно мащаб. ДДС промените, предвидени за 2014 г. представляват същия и правната посока, но те също ще се оказват частично решение ако не станат част от по-широк стратегически икономически и административни икономическа среда. Политическите организации и данъчните системи, и наблюдаваните административни реформи, ще доведат до улесняване заплахата на размера на скритата икономика в България.

Тази публикация се изпълнява с подкрепата на Фондация „Фридрих Еберт“ в Београд, България

дават благоприятни условия за развитието на скритата икономика. Тези фактори се допълват от сътресенията вследствие на смяната на изпълнителната власт, свързаните с това кадрови промени в администрацията, и общата политическа нестабилност, наблюдавана през 2013 г. Според изчисления на Центъра за изследване на демокрацията, за 2013 г. са регистрирани общи загуби в размер на 245,6 милиона лева от укрити социални и здравни осигуровки поради декларирани на по-нисък от реалния доход или недеklarирани на доход.

Центърът за изследване на демокрацията, със съдействието на Европейската служба за борба с измамите (OLAF), организира международен семинар на тема „Европейските финансови интереси под заплаха: нови подходи за оценяване на риска от злоупотреби с обществени

на пазара на труда и общата тенденция на икономическа стагнация съз-

Международен семинар: Европейските финансови интереси под заплахата: нови подходи за оценяване на риска от злоупотреби с обществени поръчки и финансови средства от Европейските фондове

поръчки и европейски финансови средства”. Събитието, състояло се между 30 октомври и 1 ноември 2013 г., предостави възможност за изчерпателна дискусия между редица представители на национални органи за борба с измамите при обществените поръчки, изследователски институции, международни организации и бизнес сектора, от България, Гърция, Италия, Холандия, Румъния и Великобритания. **Участниците в семинара разгледаха иновативни подходи за оценка на рисковете и въздействието на корупцията, размера на злоупотребите в уязвимите индустрии, както и методи за изследване нивото на измамите в процеса на възлагане на обществените поръчки.** Събитието предостави платформа, посредством която водещи европейски изследователи получиха възможността да представят и обменят своите виждания, проучвания и аналитични подходи за противодействие на измамите при обществените поръчки, както и да споделят практически насоки за подобряване работата на публичните институции.

III. Гражданско общество

Много анализатори разглеждат 2013 г. като годината на българското гражданско общество, в която гражданите масово излязоха на протест в защита на своите морални и демократични права и с искане за по-голяма политическа отговорност. Центърът за изследване на демокрацията продължи усилията си за подобряване средата за развиване на българското гражданско общество. През 2013 г., Центърът се отличи като трибуна на знанието, предоставяйки на българското гражданско общество платформа за обективни и експертни дискусии.

Центърът за изследване на демокрацията проведе кръгла маса на тема „Предизвикателства пред публичната политика за развитие на гражданското общество”. Във въстъпителните си думи по време на събитието, организирано на 30 май 2013 г., д-р Мария Йорданова, директор на Правната програма на Центъра за изследване на демокрацията, припомни **важността на дебата и стратегията за регистърна реформа в България.**

Тя призова за съвместни усилия на гражданския сектор, насочени към създаване на централен електронен регистър на юридическите лица с нестопанска цел, което да допринесе в борбата с нерегламентираните практики и да осигури прозрачност на сектора. Г-н Руслан Стефанов, директор на Икономическата програма на Центъра за изследване на демокрацията, акцентира върху примери за добри практики от региона на Югоизточна Европа по отношение взаимодействието с държавата, които биха имали положителен ефект и в България.

Г-н Тодор Ялъмов, старши анализатор от Икономическата програма на Центъра за изследване на демокрацията, синтезира резултатите от анализа на количествените характеристики на нестопанския сектор в България за периода 2007 – 2012 г. Броят на регистрираните неправителствени орга-

низации нараства постоянно, като до момента по данни на Националния статистически институт те са около 41 хиляди, от които 40 хиляди активни (за сравнение към 2001 г. са били 1000). От тях **само около 10 хиляди се отчитат ежегодно**. 2700 организации отчитат приходи и от стопанска дейност, а 1200 от тях имат повече приходи от стопанска, отколкото от нестопанска такава. Като се има предвид слабият контрол и прозрачност, тази тенденция крие риск от злоупотреби. **Най-слаба е прозрачността в управлението на големите организации**, такива с годишен оборот над 0,5 млн. лв., наброяващи в момента около 180. Половината от тях не са регистрирани в обществена полза.

Центърът за изследване на демокрацията и изследователи от Кеймбриджкия университет, със съдействието на Центъра за източноевропейски изследвания в Англия (CEELBAS), про-

Участници в кръглата маса „Предизвикателства пред публичната политика за развитие на гражданското общество“

Г-н Тодор Ялъмов, старши анализатор от Икономическата програма на Центъра за изследване на демокрацията, по време на кръглата маса „Предизвикателства пред публичната политика за развитие на гражданското общество“

Участниците по време на конференцията „Протестите в България и на Балканите през 2013 г.: състояние на демократичните институции“

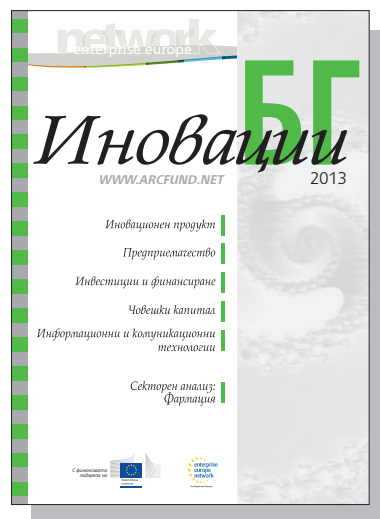
ведоха семинар на тема „Протестите в България и на Балканите през 2013 г.: състояние на демократичните институции“. По време на дискусиите, проведени на 22 ноември 2013 г., бяха обсъдени причините, смисълът и значението на тазгодишните протести за българската демокрация. Представени бяха гледните точки на протестиращи, медии, неправителствени организации и академични институции. Дискусията послужи като основа за по-задълбочено изследване на гражданското общество и демокрацията в България. Дискусията се концентрира върху три основни теми – приликите и разликите между протестите в България, Турция и Гърция; основните характеристики на протестите в България; и ролята на демократичните институции, вкл. медиите и неправителствените организации за развитието на протестите.

IV. Конкурентоспособност и икономика на знанието

През 2013 г. Центърът за изследване на демокрацията продължи работата си по анализа на конкурентоспособността на българската икономика, и по насърчаването и развиването на потенциала на националната иновационна система.

Експерти от Икономическата програма допринесоха активно при подготовката на поредното годишно издание на доклада *Иновации БГ 2013*. Препоръките на доклада *Иновации.бг 2013* за подобряване на националната политика в областта на иновациите могат да се обобщят по следния начин:

- приемане на **интегрирана национална стратегия** с акцент върху взаимодействието „наука-образование-инновации“;

- обединяване на множеството разпокъсани държавни звена за изпълнение и финансиране на изследователска и развойна дейност и иновации;
- осигуряване на приоритетно **съфинансиране** с национален финансов ресурс на българските организации успели да се наложат и привлекат средства от европейските рамкови програми за изследвания и иновации;
- въвеждане на **поне тригодишен хоризонт на планиране** на националните средства за изследователска дейност;
- въвеждане на допълнителни мерки за **насърчаване на иновационната дейност на бизнеса във високотехнологични отрасли**;
- приоритизиране на мерки за технологично и иновационно развитие в **традиционните сектори**;
- специален фокус върху мерки за **иновационно развитие на нискотехнологични микро и малки предприятия**, чрез въвеждане на грантови схеми с по-висок интензитет на безвъзмездната помощ, но по-малки общи стойности на проектите;

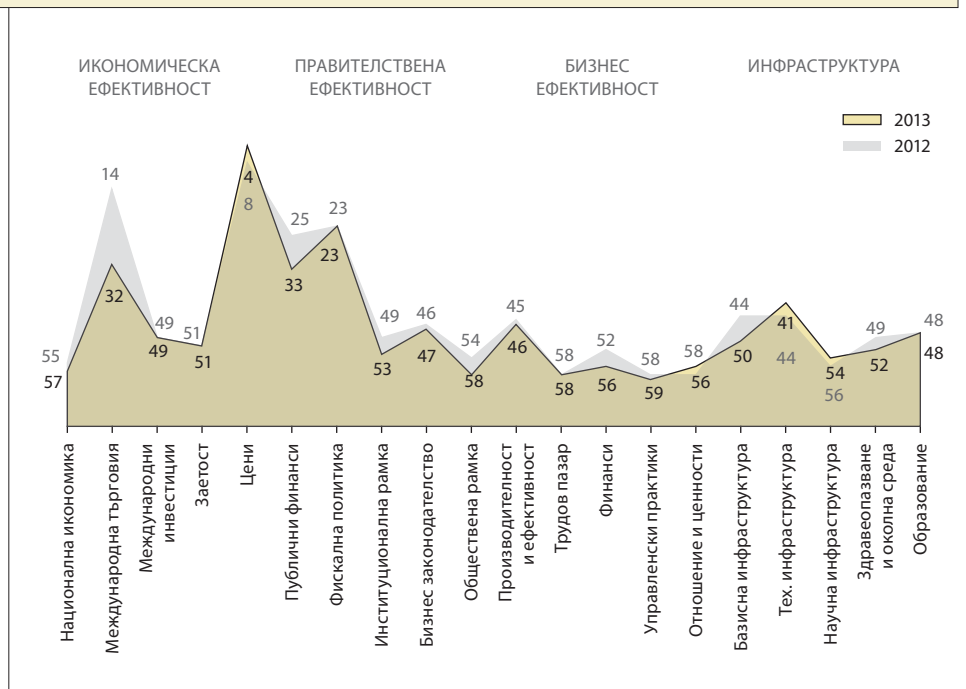

- развитие на мерки за **подкрепа на иновационната култура**.

През 2013 г. Икономическата програма към Центъра за изследване на демокрацията продължи да анализира пречките пред българския бизнес и да дава препоръки за подобряване на цялостната среда на българската конку-

рентоспособност. Центърът е официалният партньор за България на швейцарския Институт за развитие на управлението (Institute for Management Development – IMD), който изготвя Годишника на световната конкурентоспособност (World Competitiveness Yearbook). Предходните седем издания на Годишника имаха директно

Фигура 2. Профил на конкурентоспособността на България 2011/2012, Годишник на световната конкурентоспособност, IMD, 2012

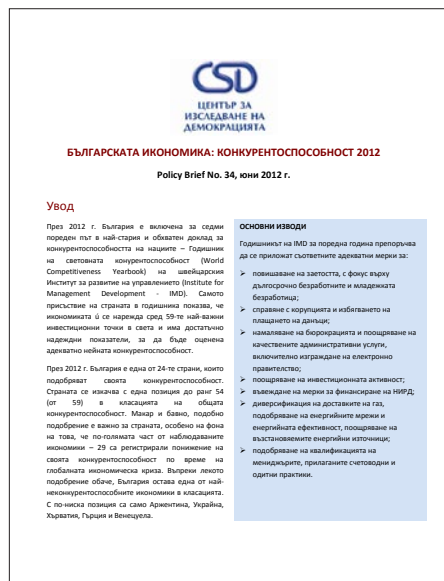

отражение върху формирането на българската политика в областта на конкурентоспособността.

Центърът за изследване на демокрацията представи резултатите за България от Годишника на световната конкурентоспособност 2013, по време на пресконференция, проведена се на 30 май 2013 г. През изминалата година България заема 57-мо място от общо 60 държави, с три позиции по-назад спрямо 2012 г. Това е най-слабото представяне на страната, от както е включена в изследването през 2006 г., и е почти с 20 места по-слабо в сравнение с най-доброто представяне през 2009 г., когато заема 38-о място. **Основни проблеми пред растежа на икономиката са неефективната държавна администрация, корупцията и нарастващата разлика в доходите на населението.**

Заклученията на Годишника на световната конкурентоспособност за 2013 г. бяха включени в доклад, подготвен от Центъра за изследване на демокрацията. Освен анализа на данните, Центърът за изследване на демокрацията идентифицира **най-належащите предизвикателства и мерки за повишаване на конкурентоспособността на българската икономика:**

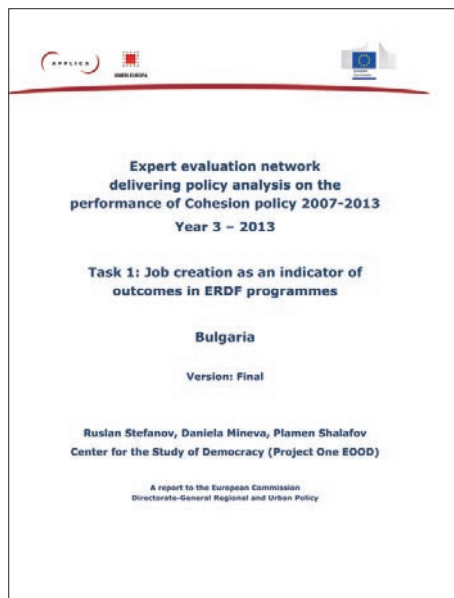
- модернизиране на публичната администрация;
- осигуряване на финансови стимули за иновации, предприемачество и създаване на нови предприятия;
- повишаване на ефективността на съдебната система;
- реформа на управленските и регулаторни практики в енергийния сектор;
- мерки за борба със скритата икономика и неефективността на пазара на труда.

V. Оценка на въздействието на фондовете на ЕС в България

Центърът за изследване на демокрацията е член на Консултативния съвет по въпросите на европейските фондове, който е част от Комисията по европейските въпроси и контрол на европейските фондове. От 2010 г. Центърът членува в мрежата за експертна оценка на Европейската кохезионна политика, формирана от Генерална дирекция „Регионална и градска политика“ на ЕК. Като част от тази мрежа, през 2013 г. Центърът продължи да анализира **влиянieto и ефективността на усвоените европейски фондове**. Дейността на му се изразява в изработването на тематичен доклад за влиянието на Европейските структурни фондове в определена област на интервенция, както и на общ доклад, анализиращ цялостната оценка на въздействието на предоставените европейски средства.

През 2013 г. тематичния доклад бе посветен на **откриването на работни места, като показател за резултатите от работата и ефикасността на Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР)**. Две оперативни програми (ОП), ОП Конкурентоспособност и ОП Регионално развитие, в България използват новосъздадените работни места като показател на резултатите от работата на ЕФРР. Управляващият орган на ОП Конкурентоспособност систематично събира информация за създадените работни места, но само на ниво цялостна програма. Към момента неблагоприятните икономически условия са причината поставени-

те цели за откриване на нови работни места, в началото на програмния период, да не бъдат изпълнени. Това изкарва на показ една от основните слабости на този индикатор, а именно, че се оказва трудно да се изолира ефектът на приложените мерки от външните влияния и промени в икономиката ситуация. Така на практика, независимо от по-високите нива на безработица в България през 2013 г., в сравнение с ЕС-28, създаването на работни места не намира място сред основните приоритети в ОП.

Изготвеният общ доклад се фокусира в дълбочина върху **постиженията на Европейската кохезионна политика в България**. Постъпващите Европейски средства в българската икономика продължават да са сред основните източници на инвестиции както в публичния, така и в частния сектор през 2012 – 2013 г. Отчетена е тенденцията предоставената финансова подкрепа да действа като антицикличен фактор по време на продължаващия икономически спад в страната. Увеличаващите се различия между най-добре представящите се региони и тези, чийто резултати значително изостават, обаче показват, че подкрепата не е в състояние да неутрализира напълно последиците от рецесията. Всички пет оперативни програми, финансирани от ЕФРР, отбелязват ръст по отношение както на договорени, така и на реално изплатени суми. Към месец август 2013 г., три ОП отчитат почти пълно договаряне на своите заложи бюджетни средства.